

Velitelé stavovských a císařských vojsk na jihočeském bojišti třicetileté války

Jindřich Matyáš Thurn (1567–1640)

Hrabě Thurn byl jednou z vůdčích osobností protihabsburského povstání a patřil k nejschopnějším velitelům stavovského vojska. Osobně se zúčastnil pražské defenestrace a následně byl zvolen hlavním velitelem armády vzbouřených stavů. Ta od června 1618 pod Thurnovým velením operovala na území jižních Čech, kde se marně snažila o ovládnutí hlavní císařské pevnosti - královského města Budějovic. Rozhodnutí nepřineslo ani vojenské střetnutí u Lomnice nad Lužnicí ze dne 9. listopadu 1618, kde ustupující Buquoyovy oddíly úspěšně vzdorovaly Thurnově armádě. Po neúspěšném obléhání Vídně v roce 1619 byl hrabě Thurn zbaven velení stavovského vojska. Bojoval ještě v bitvě na Bílé hoře, ale po porážce povstání byl nucen uprchnout ze země. Později bojoval ve vojsku švédského krále Gustava II. Adolfa a zemřel v vysokém věku jako velitel pevnosti Tallinnu v Livonsku.

Petr Arnošt von Mansfeld (1580–1626)

Hrabě Mansfeld získal první vojenské zkušenosti při bojích proti Turkům v Uhrách, později bojoval na straně španělských Habsburků v Nizozemí. Roku 1618 jej pozdější král Fridrich Falcký povolal do Čech, kde jeho prvním vojenským úspěchem bylo dobytí katolické Plzně. Následně přesunul své kontingenty do jižních Čech, kde však byl v červnu 1619 Buquoyem drtivě poražen v bitvě u Záblatí, což vedlo k ukončení stavovského obléhání Českých Budějovic. Na podzim roku 1619 bylo Mansfeldovi svěřeno vrchní velení stavovské armády, čehož využil ke znovudobytí řady jihočeských měst, které se však často neobešlo bez drancování. Při ofenzivě ligistického vojska v roce 1620 bránil Mansfeld západní Čechy, takže bitvy na Bílé hoře se osobně nezúčastnil. Po porážce stavovského povstání v Čechách a obsazení Dolní Falce válčil na straně Protestantů v různých evropských bojištích. V roce 1626 byl hrabě Mansfeld poražen Albrechtem z Valdštejna a donucen k ústupu do Uher, krátce nato při cestě do Itálie zemřel.

Jiří Fridrich Hohenlohe (1569–1645)

Přestože hrabě Hohenlohe studoval na několika univerzitách, dal nakonec přednost vojenské kariéře, kterou zahájil válčením ve službách francouzského krále a bojem proti Turkům v Uhrách. V roce 1607 se usadil v Čechách, což mu později umožnilo zúčastnit se stavovského povstání. Poté co hrabě Thurn odtáhl v roce 1619 obléhat Vídeň, zanechal Hohenlohovi velení vojska obléhajícího České Budějovice. Pasivní a nepřiliš schopný Hohenlohe však umožnil císařské armádě zaskočit Mansfeldovy oddíly u Záblatí, což jej přinutilo slibně započaté obléhání ukončit. Po konfiskaci statků v Čechách se Hohenlohe uchýlil na svá rodová panství ve Württembersku, kde žil až do své smrti v roce 1645.

Karel Bonaventura Buquoy (1571–1621)

Hrabě Buquoy zahájil svoji vojenskou kariéru při potlačování protihabsburského povstání ve španělském Nizozemí. Po pražské defenestraci převzal velení císařské armády v Čechách a byla mu udělena hodnost polního maršála. V první fázi bojů úspěšně vzdoroval početně silnější stavovské armádě, jejíž útok odrazil v bitvě u Lomnice nad Lužnicí, načež se opevnil v dobře chráněných Českých Budějovicích. Buquoyovo vítězství v bitvě u Záblatí vedlo k ofenzivě císařské armády, která do konce roku dobyla a obsadila řadu jihočeských měst. Rozhodujícím faktorem se ukázalo ovládnutí Zlaté stezky, po níž k Buquoyovi proudily životně důležité posily a zásoby z Bavorska. V roce 1620 stanul v čele spojeného ligistického a císařského vojska, které pod jeho velením zvítězilo v bitvě na Bílé hoře. Již následujícího roku však hrabě Buquoy padl při obléhání uherské pevnosti Nové Zámky. Jako odměnu za věrné služby a náhradou za nesplacené dluhy získal Karel Bonaventura od císaře Ferdinanda II. jihočeská panství Nové Hrady, Rožmberk a Libějovice, které rod Buquoyů držel až do 20. století.

Jindřich Duval de Dampierre (1580–1620)

Hrabě Dampierre strávil celou vojenskou kariéru v císařské armádě. Svou službu habsburskému domu zahájil na uherském bojišti, později válčil proti Benátčanům v severní Itálii. V srpnu 1618 jej císař Matyáš vyslal do jižních Čech, kde se měl pokusit vyprostit obléhané České Budějovice. Po neúspěšném pokusu dobytí Jindřichův Hradec byl Dampierre poražen u Nových Hradů a zatlačen zpět do Rakouska. Až v červnu následujícího roku se Dampierrovi podařilo přivést do jižních Čech další posily, s jejichž pomocí porazil Buquoy stavovské oddíly u Záblatí. Dampierrova jízda pak pronásledovala ustupující stavovskou armádu a dobývala její opěrné body. Při tažení proti Praze na podzim roku 1620 byl Dampierre pověřen obranou Vídně před uherskými povstanci, ještě před konečným rozhodnutím na Bílé hoře však padl u Bratislavy.

Baltasar Marradas i Vich (1560–1638)

Don Baltasar Marradas byl španělský šlechtic, který od roku 1599 působil ve službách rakouských Habsburků, v hodnosti plukovníka bojoval v severní Itálii proti Benátkám. V bitvě u Lomnice nad Lužnicí svedené 9. listopadu 1618 velel zadnímu voji, který kryl ústup císařské armády a utrpěl největší ztráty. Na jaře roku 1619 Marradas přivedl do jižních Čech vojsko naverbované za peníze španělského krále na území Říše, s jehož pomocí zde císařská strana nabyla vojenské převahy. Na počátku roku 1620 přenesl své velitelství do Českých Budějovic, odkud podnikal nečekané přepady okolních měst ovládaných českými stavy. Stažení hlavní stavovské armády na podzim 1620 umožnilo Marradasovi ovládnout většinu jihočeských měst, což se často neobešlo bez pálení a drancování. Později byl don Marradas jmenován polním maršálem a stal se vrchním vojenským velitelem císařské armády v Čechách. Za své zásluhy při potlačování stavovského povstání byl odměněn řadou majetků konfiskovaných evangelické šlechtě. Mezi ně patřilo také panství náležející k zámku Hluboká, na němž Baltasar Marradas žil až do své smrti v roce 1638.

Obléhání Budějovic českými vojsky 1619
SOKA České Budějovice, Sbirka vedut.

CISÁŘSKÁ STRANA

- 1 Město Budějovice
- 2 Pražská brána
- 3 Svinenská brána
- 4 Ležení velitele Fuggera včetně jezdců a Dampiera a dvou španělských praporců
- 5 Kvartýr Stauderovců
- 6 Kvartýr jízdy velitele Löbelse
- 7 Kvartýr jízdy velitele von Meggau

- 8 Reduty a kurtína na předměstí
- 9 Sance a reduta generála Buquoye včetně děl
- 10 Sance a reduta knížete saského
- 11 Sance a reduta velitele Fuggera
- 12 Obšancovaná hráz a dělo
- 13 Post velitele Staudera
- 14 Vesnice Suché Vrbné (Fellern), kde se denně bojuje

STAVOVSKÁ STRANA

- A Rudolfov neboli Hory
- B Vráto (Brod), kde leží Kinský
- C Adamov (Ungnádské Hory)
- D Vesnice Hůry
- E České sance a baterie
- F Dvě další české sance
- G Vesnice Hlinsko (Linz)
- H Sance a baterie

- I Obšancovaná cihelna a baterie
- K Český post ze kterého denně bojuje se Stauderovskými

Obléhání Českých Budějovic v roce 1619

České Budějovice byly už od doby svého založení v roce 1265 obehány hradbami. K úplnému uzavření hradebního okruhu došlo zřejmě někdy na přelomu 13. a 14. století. Opevnění se skládalo z kamenné hradební zdi dosahující výšky 7 metrů s ochozem v horní části. V rozstupech 30-40 metrů byly k hradbě přistaveny půlválcové bašty. Ve vzdálenosti 5-10 metrů od hlavní zdi byla postavená nižší parkánová hradba o výšce kolem 3 metrů. Mezi hradbami tak vznikl parkán, který měl sloužit obráncům města při obléhání. Kolem parkánové hradby vytvářely další obranný prvek řeky Malše a Vltava doplněné uměle vybudovanou Mlýnskou stokou.

Vstup do města strážily tři věžovité hranolové brány – Pražská (Písecká) směrem na sever v dnešní Krajské ulici, Krumlovská (Rožnovská, Linecká) na jižní straně v ulici Dr. Stejskala a Svinenská (Videňská) na východě v ulici Karla IV. Pro potřeby přístupu k vodě však vzniklo ještě několik malých branek zvaných fortny. Toto opevnění bylo postupem času zdokonalováno, byly přistaveny nové hranolové věže a v pohusitské době vznikl nový vnější okruh hradeb s baštami a barbakány chránícími brány. Parkánová hradba byla doplněna otevřenými baštami. V letech 1549–1577 probíhala stavba Černé věže – do dnešních dnů dominanty Českých Budějovic, dnes vysoké 72 metrů s ochozem ve 46 metrech. Modernější bastionové opevnění vzniklo až ve druhé třetině 17. století. To je poměrně dobře vidět na Wussinově plánu města i na dnešním tvaru centra města, kde rozsah bývalých bastionů kopíruje městský park Sady.

České Budějovice byly už od svého založení městem Čechů a Němců. Během husitských válek se nenechaly strhnout husitskou vírou, ale zůstaly věrné katolictví. Obdobně se zachovaly i během stavovského povstání, kdy se je sice Jindřich Matyáš Thurn snažil strhnout na stranu stavů, nicméně České Budějovice po celou dobu zůstaly císaři věrnou pevností českého jihu.

Rudolfov byl oproti plně fortifikovaným, pravidelně vybudovaným katolickým královským Českým Budějovicím naprostým protikladem. Město vzdálené 4 km severovýchodně od Českých Budějovic, mající původ v těžebních revírech stříbra českobudějovických měšťanů pro českobudějovickou mincovnu, vznikalo živelně kolem dolů a jeho obyvatelé tvořili většinou protestantští horníci ze Saska a Krušných hor. V roce 1554 vyňal Ferdinand I. obyvatele „Budějovických Hor“, jak se tehdy Rudolfovu říkalo, z budějovického poddanství, čímž se stali samostatnou obcí, a nařídil budějovickým, aby zbudovali pro horníky luteránský kostel. Obec se utěšeně rozrůstala a v 80. letech 16. století se v ní nacházelo kolem 250 domů. Již od počátku byli rudolfovští budějovickým trnem v oku, ale 30. prosince 1585 povýšil císař Rudolf II. Hory na svobodné horní město Rudolfov se všemi privilegii, což konkurenční vztah s Českými Budějovicemi jen zkomplikovalo.

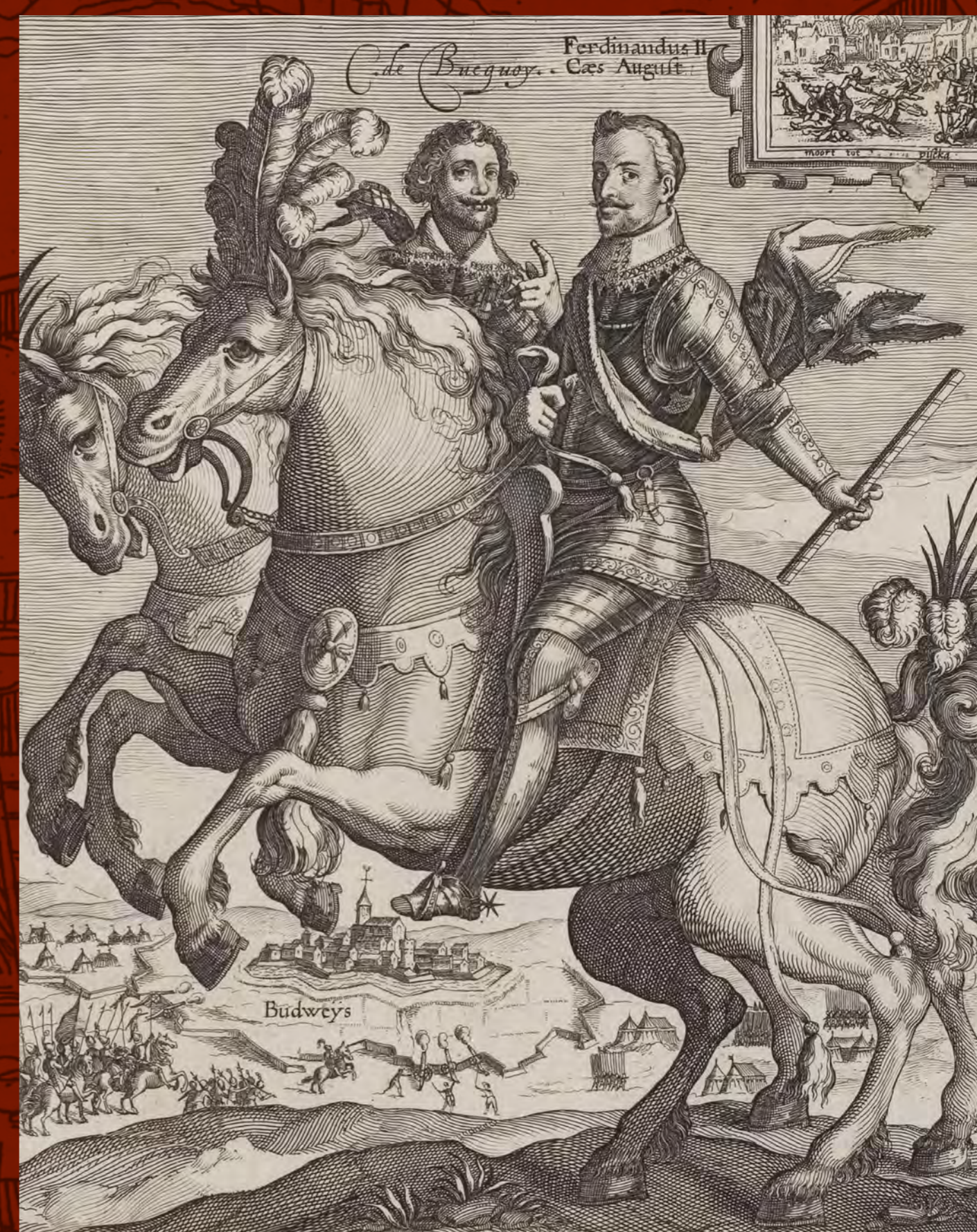
Obléhání a různé šarvátky mezi Českými Budějovicemi a Rudolfovem probíhaly v době mezi dvěma jihočeskými bitvami – od bitvy u Lomnice nad Lužnicí 9.11.1618 do bitvy u Záblatí 10.6.1619. Již v první polovině června 1618 odtáhl s 4 100 muži hlavní stavovský velitel hrabě Jindřich Matyáš Thurn do jižních Čech s cílem přesvědčit ke spolupráci města Český Krumlov a České Budějovice, která se dosud nepřidala ke stavovskému povstání. České Budějovice s císařskou posádkou odmítly otevřít své brány a zachovaly věrnost císaři. Již v této době se stal Rudolfov základnou stavovského vojska, které pod Thurnovým vedením obléhalo České Budějovice ve snaze získat je na stranu povstalců až do 15. srpna 1618, kdy se vojenské manévry přesunuly na Moravu.

K bitvě u Lomnice nad Lužnicí došlo 9. listopadu 1618, kdy byla Buquoyova císařská armáda ustupující do zimoviště v Českých Budějovicích napadena stavovským vojskem. Po prohrané bitvě se císařské jednotky stáhly za hradby nedalekých Budějovic a ihned začaly město opevňovat a kopat kolem něj dvě velké sance. Stavovští je v tomto příkladu následovali a posléze před Českými Budějovicemi vzniklo pět velkých stavovských šancí, jejichž jména se dochovala dodnes – sance Slezáků „Störenfeind“, Hohenlohova sance „Sich dich vor“, sance mansfeldského vojska „Strich das Herz“, Kaplířova sance „Habe gute Wacht“ a Černínova sance „Bleibt in Ruhe“. Obléhání, představující spíše drobné šarvátky, tak probíhalo pouze na východní straně města, kde se sance nacházely údajně tak blízko u sebe, že mezi nimi bylo možné střítet z pistolí.

Po bitvě u Lomnice nad Lužnicí a rozbití hlavního stavovského stanu na Rudolfově odtáhl Thurn od Českých Budějovic, kde nechal část vojska pod vedením hraběte z Hohenlohe. Zbylé vojsko v okolí Českých Budějovic nebylo schopné celé město obklíčit a cesty na jihozápad tak zůstaly volné, čehož dokázali císařští při své snaze dostat k Budějovicím posily velmi dobře využít. Během obležení docházelo k různým srážkám nepřátelých stran, ale šlo spíše o nejrůznější šarvátky a výpady malých ozbrojených oddílů. Největší úspěch v těchto šarvátkách se povedl Oldřichu Kinskému a jeho jezdcům, kteří rozprášili nově zverbované císařské posily pod vedením Jindřicha Duvala Dampiera, a zajaly Buquoyovu armádní pokladnu.

Obě vojska operovala po celých jižních Čechách, většina měst se přidala ke stavovským, pouze Český Krumlov držel s císařskými a vytvářel vhodnou spojnici s Horním Rakouskem, které však zachovávalo neutralitu a nedovolovalo skrz své území průchod vojsk. Císařské vojsko bylo v Českých Budějovicích obklíčeno, ale v tom smyslu, že bylo odříznuto od posil a nemohlo se samo dostat na území ovládané císařem. Také proto se Buquoy už od začátku svého kvartýrování v Českých Budějovicích snažil dosáhnout přechodů hranic a to nejlépe od Pasovska, z něhož mu byly přislíbeny posily. Během zimy mezi léty 1618 a 1619 polevili stavovští ve své bdělosti a početným císařským posilám se podařilo proniknout do země po Zlaté stezce. Naopak stavovské posily v podobě vojska Petra Arnošta Masfelda byly císařskými včas spatřeny a pomoci lští a vypálení Netolic donuceny k bitvě u Záblatí 10. června 1619, v níž mansfeldské vojsko na hlavu prohrálo a bylo rozprášeno.

Hlavní voj stavovské armády pod vedením Jiřího Fridricha Hohenlohe, do té doby kvartýrující na Rudolfově, dostal po porážce u Záblatí povolení direktorské vlády k opuštění základny na Rudolfově a ústupu k Třeboni a Stráži nad Nežárkou. Ten nastoupil 15. června a byl velmi neuspořádaný. Stavovské vojsko svůj tábor zapálilo a vydrancovalo vlastní markytány. Posléze ustupovalo v devíti houfích. Za nimi vyrazil z Českých Budějovic Dampierre, ale zadní voj stavovského vojska jeho jednotku u Lišova rozprásl. Dampierovi Uhři tak alespoň vydrancovali Lišov, stejně jako budějovický městský praporec 16. června vydrancoval dlouho konkurenční Rudolfov.

Jezdecký portrét Ferdinanda II. a Karla Bonaventury Buquoye, v pozadí obléhané České Budějovice

Obrana a dobývání jihočeských měst, hradů a zámků

Počátek třicetileté války zastihl jihočeská sídla nepřipravená čelit hrozbám dlouhodobého válečného konfliktu. Většina měst byla chráněna zastaralými středověkými hradbami, které byly jen málo odolné proti útočným prostředkům moderní války. V průběhu klidného 16. století se navíc rozrostla o rozsáhlá nechráněná předměstí, která se opakovaně stávala obětí ničení a drancování. Jen několik málo lokalit bylo opatřeno kvalitním bastionovým opevněním vybudovaným podle zásad italské pevnostní školy, které bylo schopno odolávat delšímu soustředěnému obléhání. Důležitou roli ale hrála také vůle obránců k odporu, která mnohdy umožnila odrazit útok daleko silnějšího útočníka. Nejhorší osud zpravidla potkal menší neopevněná města, která se nacházela v trasách opakovaných průtahů vojsk obou válčících stran. Řada jihočeských sídel se na konci třicetileté války nacházela v troskách a téměř bez obyvatel.

Nové Hradky

Přestavba a zesílení opevnění podle projektu italského stavitele Antonia Canevalla provedené na počátku 17. století umožnily úspěšně bránit původně gotický hrad v Nových Hradech. Strategická poloha Nových Hradů vedla k opakovaným pokusům císařských jednotek o jejich ovládnutí. Hlavní útok pod vedením pozdějšího majitele novohradského panství hraběte Buquoye byl zahájen 24. června 1619. Zatímco město bylo obsazeno bez boje, švaberská posádka hájící hrad kladla houževnatý odpor. Provizorní dřevěné opevnění před hradem sice bylo rychle obsazeno, útok však uvázl na 15 metrů hlubokém obezděném hradním příkopu, který se útočníkům nedařilo překonat. Úspěch nepřinesl ani noční útok, během něhož se Buquoyovi Uhrí pokoušeli příkop zaplnit sudy a otepmi z roští. Cestnou kapitulaci a volný odchod obránců hradu přineslo až vyjednávání následujícího dne.

Vitkův Kámen

Díky své strategické poloze byly v průběhu třicetileté války vojenskou posádkou obsazeny také některé středověké hrady. Jedním z nich byl i šumavský Vitkův Kámen, z něž bylo možné kontrolovat důležitou komunikaci vedoucí do Horních Rakous. Hrad sice byl ještě v 16. století opatřen moderním bastionovým opevněním, to však neumožňovalo využít při jeho obraně dělostřelectvo. Na nejvíce ohrožené jihovýchodní straně proto bylo opevnění doplněno o dvojici válcových dělostřeleckých bašt, z nichž bylo možné ostřelovat přístupovou cestu do hradu. Ani takto zdokonalené opevnění však neochránilo Vitkův Kámen před útokem císařských oddílů, které hrad dobyly v závěru roku 1618.

Třeboň

Jedním z mála jihočeských měst, které na počátku třicetileté války disponovaly moderním fortifikačním systémem schopným odolávat dlouhodobému obléhání, byla švaberská Třeboň. Přibližně v letech 1525–1526 zde Rožmberkové inspirování italskou pevnostní školou nechali vybudovat mohutný sypaný val s vnitřními kasematy, před nějž předstupovaly dovnitř otevřené dělostřelecké bašty. Silně opevněné město, jehož obranyschopnost zvyšovala přílehlá soustava rybníků, dlouho odrazovalo císařské vojsko od pokusů o jeho dobýtí. Jako jedna z posledních stavovských pevností odolávala Třeboň útokům ještě dlouho po bělohorské porážce, její obránci kapitulovali po půlročním obléhání až 23. února 1622.

Vimperk

Pokud se útočníci chtěli vyhnout dlouhému obléhání, uchylovali se zpravidla k překvapivým nočním přepadům, které měly zaskočit nepřipravené obránce. Účinným prostředkem, s jehož pomocí bylo možné vyvrátit i dobře zabezpečenou bránu, byla tzv. petarda. Jednalo o kovovou nádobu ve tvaru zvonu, která byla naplněna střelným prachem a odpálena s ústím přiloženým k bráně. Díky použití petardy pronikli 23. října 1619 Mansfeldovi vojáci do zámku ve Vimperku, který byl v té době obsazen císařskou posádkou. Většina obránců byla pobita a zámek vydrancován. O rok později vydali vimperští měšťané město bez boje císařským oddílům a také stavovský velitel Jan Anděl opuštěný vlastními vojáky byl nucen kapitulovat.

Trhové Sviny

Snadnou kořistí pro nepřátelská vojska byla v době třicetileté války menší městečka, která nebyla chráněna kamennými hradbami. Obranu Trhových Svinů na počátku roku 1619 zajišťoval praporec stavovského vojska, který v době hrozícího útoku císařských oddílů zabezpečil přístup do města dřevěnými zátarasy. Hlavním těžištěm obrany se stal areál farního kostela se hřbitovem obklopený kamennou zdí. Obranyschopnost této provizorní pevnosti byla zvýšena vybudováním několika dřevěných srubů. Ani toto narýchlo vybudované opevnění však neochránilo stavovskou posádku proti útoku početně silnějšího Dampierrova vojska a Trhové Sviny byly nakrátko obsazeny císařskými oddíly. Depot mincí ražených v různých evropských zemích, který byl nalezen zakopaný u zdi kostela, mohl být osobním majetkem jednoho z obránců.

Písek

Sgrafito podle návrhu Mikoláše Alše zachycuje jednu z největších tragédií v historii královského města Písku, kterou bylo jeho dobýtí a vydrancování spojenou císařskou a ligistickou armádou dne 30. září 1620. Když při podzimní ofenzivě katolických armád přišla řada i na jihočeský Písek, odmítli se jeho obránci vzdát. Teprve poté, co byly písecké hradby narušeny silnou dělostřelbou, byli ke knížeti Maxmiliánovi Bavorskému vysláni poslové s kapitulací. Po jejím přijetí mělo být město ušetřeno drancování, což pro by protočnický znamenalo menší kořist. Bez ohledu na probíhající vyjednávání proto Buquoyovy oddíly vtrhly na opačné straně do města a zahájily jeho drancování a vraždění obyvatel. To údajně dosáhlo takového měřítka, že po příjezdu císařských velitelů zde nebyl nikdo, od koho by mohli přijmout kapitulaci. Krvavý masakr v Písku otrásl celými Čechami a výrazně podlomil vůli k odporu u dalších měst stojících na straně vzbouřených stavů.

Tábor

Dávna neohroženost hušitských bojovníků ožila v žilách obyvatel Tábora při jeho obležení Marradasovým vojskem v roce 1621. Houževnatý odpor obránců doprovázený častými protiútoky donutil císařské velitele vybudovat opevněný obléhací tábor s předsunutými dělostřeleckými redutami a přibližovacími příkopy. Rytina Václava Hollara zachycuje kromě tábora obléhatelů také útočící císařské oddíly vybavené žebříky k překonání hradeb. V obleženém městě jsou patrné škody způsobené ostřelováním, zdůrazněno je především rozsáhlé poškození věže farního kostela. Teprve nedostatek potravin a střeliva přinutil vyčerpané obránce 18. listopadu 1621 kapitulovat. Před vydrancováním zachránilo Tábor pouze zaplacení vysokého výpalného a propadnutí veškerého majetku měšťanů.

Zvíkov

I po porážce protihabsburského povstání zůstávala na jihu Čech řada stavovských pevností, jejichž posádky ještě dlouho setrvaly v odporu proti císařské armádě. Po dobýtí Tábora a Třeboň zůstal baštou posledního odporu hrad Zvíkov držžený oddíly člena direktoria Petra II. ze Svamberka. Strategicky umístěný hrad nebylo možné dobýt přímým útokem, proto 23. května 1622 zahájil generál Marradas jeho obléhání. Během něj císařská armáda vybudovala několik polních pevností na vyvýšených polohách v okolí hradu, z nichž obránce ostřelovala z těžkého dělostřelectva. Posádka hradu kapitulovala teprve poté, co dorazila zpráva, že očekávané posily z Kladska nepřijdou. Sjednanou dohodu o volném odchodu však Marradas nedodržel a po vydání Zvíkova nechal jeho obránce zajmout.

